

FORHOLDET MELLOM KRIMINOLOGI OG KRIMINALPOLITIKK*

AV FØRSTEAMANGUENSIS, DR. PHILOS HEDDA GIERTSEN

How are criminology and the politics of crime control related? While both concern crime, their aims, operations, and measures of success suggest their association with two different kinds of societal institutions: criminology with the institution of culture, including the arts and sciences, and crime control policy with the institution of politics. Seen in this light, some differences become clear. The task of politics is to find solutions based on holistic thinking, and to establish compromises between groups and interests. The task for science, on the other hand, is to initiate discussions on subjects such as history, or the science of literature, and to figure out ways in which they can be presented and better understood. Seen in this way, the contributions of criminology include knowledge, insight, conceptual discussions and so on.

But the borders between criminology and the politics of crime control are not so easily drawn after all. The two fields are intertwined in many ways, for science is not isolated from society, but part of it. When seen as a cultural activity, not justified by practical results, criminology provides many possibilities for contribution. For example, criminology uncovers experiences and views from groups in society who are rarely heard. In this way we are given the possibility to get a broader and more realistic view of ourselves as a society."

Første oppstilling

Hva er kriminalpolitikk? Man kunne si at det er det kriminalpolitikere til enhver tid arbeider med, folk på Stortinget, i Justisdepartementet og i organisasjoner som tar sikte på å påvirke samfunnet, enten det er å bekjempe kriminalitet eller å minske bruk av fengsel.

Og hva er kriminologi? Kriminologien tar opp spørsmål om avvik og sosial kontroll og prøver å forstå både hvorfor handlinger blir sett og reagert på som de gjør, og hvorfor noen begår handlinger som andre ser som uønsket og som problem, og videre hva disse tingene henger sammen med av materielle, sosiale og kulturelle forhold.

Det er likheter mellom kriminalpolitikk og kriminologi i hvilke tema som tas opp, men ulikheter i måten å håndtere temaene på.

* En noe revidert utgave av prøveforelesning med oppgitt tema for dr. philos-graden, Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, den 25. august 2000.

** Title in English: *The Relationship between Criminology and Criminal Policy*. Original in Norwegian.

Jeg vil begynne med å gi eksempler på forskjellige typer forhold mellom kriminologi og kriminalpolitikk. Og så, som hovedsak, ta opp noen viktige forskjeller mellom de to områdene og drøfte hvilke oppgaver kriminologien kan sies å ha utfra sin samfunnsmessige posisjon. Man kan ikke se bort fra at de posisjonene kriminologi og kriminalpolitikk har i både det politiske og økonomiske feltet, har betydning for forholdet mellom dem. Dette tar jeg opp før jeg avslutter med å nevne en retning i dagens kriminologisk forskning som jeg mener har betydning, kriminalpolitisk og på andre måter.

Eksempler på forhold mellom kriminologi og kriminalpolitikk

I) Den første typen forhold som skal nevnes, går ut på at kriminologer sammen med personer i andre fag og organisasjoner, har *påvirket* kriminalpolitikken i konkrete saker. Ett eksempel gjelder de tre særforholdsreglene tvangsarbeid, arbeidsskole og sikring hvor faglig virksomhet blant annet fra kriminologer og kriminalpolitisk virksomhet førte til at disse ordningene ble nedlagt.

II) Erfaringene fra dette førte til endring i myndighetenes kriminalpolitiske *snakkemåte* da de sa at behandling og opplæring ikke lenger skulle være begrunnelse for straff. (Men dette utelukker selvsagt ikke at slike tiltak settes iverk på annet grunnlag, slik tilfellet er i norske fengsler i dag, jf Stortingsmelding nr. 27 (1997-98).) Et annet eksempel på at kriminologisk påvirkning har hatt betydning for fengslene, er importmodellen (Christie 1993) som går ut på at arbeidsoppgaver i fengslet utføres av personer som er ansatt i det vanlige skolevesenet, helsevesenet osv, utenom det å sørge for sikkerheten. Fengselsbetjenter er ansatt av fengselsvesenet.

III) Videre fins det eksempler på kriminalpolitiske reformer hvor *andre ting* enn kriminologiske innspill har vært viktige, for eksempel avkriminalisering av abort i 1978,

IV) og det fins eksempler på at kriminologer sammen med andre, har *forsøkt* å påvirke kriminalpolitikken, men *uten* at det har ført frem. Et eksempel på dette gjelder situasjonen for personer i arrest og varetekt, hvor tiltak for å bedre situasjonen først ble satt i verk etter internasjonal kritikk.¹

V) Videre fins det eksempler på at kriminologiske innspill har hatt kriminalpolitisk betydning, men delvis *utenfor* det strafferettslige feltet, som oppretting av krisesentre og konfliktråd.

VI) Enda en type relasjon kan tenkes, nemlig at den kriminologiske og kriminalpolitiske virksomheten som rettes mot myndighetene, er *uheldig, feil*. Aubert (1982) er inne på at samfunnsvitenskapen har det med å se kritisk på samfunnet, ser realiteter i forhold til idealer, hvor realiteten ofte blir stående igjen som temmelig ufullkommen. Men et slikt kritisk blikk kan noen ganger være blind for det som også kan ha noe positivt ved seg. Kriminologers kritikk av *Stortingsmelding nr. 104 (1977-78)* som markerte en dreining i mer liberal retning, kan i ettertid sees som uforholdsmessig kritisk og negativ.

Det er også slik at kriminologiens betydning for kriminalpolitikken ikke foregår uavhengig av andre på minst to måter: Kriminologiens betydning kan ikke sees isolert fra andre fags forskningsbidrag eller fra annen kriminalpolitisk virksomhet. Kriminologiens påvirkning er hele tiden en blant flere. Dessuten foregår en slik påvirkning ikke uavhengig av myndighetene. For at kriminologiske bidrag skulle og skal få betydning, var og er selvsagt avhengig av at noen hører. Og norske kriminalpolitiske myndigheter gjør det stykke på vei – og det er bra, for fortsatt er det flere viktige tema å ta opp.

Kriminologi og kriminalpolitikk like i tema, men med forskjellige oppgaver

Ett tema som dukker opp i diskusjoner fra tid til annen er hva kriminologien skal ta opp, hva som skal være problemstillingene, hva kriminologer skal forske på, underforstått hvordan den kan være nyttig.

Daværende sjef for narkotikapolitiet i Oslo spurte på et møte hvorfor kriminologer ikke forsket på narkotikalovbrudd, ett meget aktuelt tema hvor det virkelig kunne trengs. Dette var en gang i siste halvdel av 1980-tallet, ikke lenge etter at Hauge hadde skrevet artikkelen *Narkotika – landeplage eller syndebukk* i 1982, og Christie og Bruun hadde utgitt *Den gode fiende* i 1985. Men disse skriftene ble ikke sett som gyldige bidrag til hvordan myndighetene og det norske samfunnet skulle håndtere det mange så som sin tids mest alvorlige kriminalpolitiske problem generelt, og hvordan man kunne nå målet om et narkotikafritt samfunn, spesielt. Disse skriftene ble sett som irrelevante av noen, som undergravende og umoralske av andre. I ettertid kan man si at disse og lignende tekster har hatt kriminalpolitisk betydning ved å åpne den narkotikapolitiske diskusjonen og opparbeide rom for temaer som kontrollens omkostninger og skadereduksjon.

Denne hendelsen reiser også spørsmål om det er slik at folk skal lytte til kriminologer – om det ikke heller er omvendt, at kriminologer bør ha lojalitet til det samfunnet som betaler dem og snakke slik at samfunnet forstår hva de sier og kan få iallfall litt nytte av dem. Kriminologer må da i det minste ha noen forpliktelser overfor det samfunnet de er en del av. Det er jeg enig i. Kriminologien har forpliktelser overfor samfunnet. Spørsmålet er hvilke og hvordan kriminologi og andre universitetsfag for den del, kan og bør innfri sine forpliktelser.

Jeg ser kriminologi og kriminalpolitikk som to atskilte felt, til tross for likhet i tema. Østerberg (1991) har delt samfunnets institusjoner inn i fire hovedtyper etter oppgave og tenkemåte. Om man bruker denne inndelingen faller kriminalpolitikken og kriminologien i hver sin institusjon: Kriminalpolitikken tilhører det politiske feltet som i følge Østerberg “beherkses, eller burde beherkses av helhetlig tenking, av almen tenking på vegne av samfunnet ...” (s. 3) hvor man bør veie mange ulike interesser og hensyn mot hverandre. Mens kriminologien tilhører kulturens felt, hvor kultur sees “både som de ypperste åndelige frembringelser og kodene for det daglige liv, på arbeidsplassen og ellers” (s. 3). De

som befatter seg med kulturen som sitt hovedvirke har som funksjon å opprettholde det latente kulturmønsteret i et samfunn. Kulturen kan sies å ha to sider, de artistisk-estetiske og de kognitive sidene, hvor vitenskap hører til sistnevnte gruppe som

“[...] befatter seg med de grunnleggende oppfatninger av hvordan verden skal begripes, kategoriseres og utlegges, og av hvordan forholdet mellom mennesker, mellom dem og de naturlige omgivelser skal være, det vil si hvordan dette forholdet skal fremstilles på en måte som kan kalles kunnskap” (s. st.).

Bourdieu (1999) tar opp temaet om kulturens og dermed også vitenskapens posisjon når han skriver om det han kaller *skholè*, fri tid:

“... denne tiden fri fra det praktiske livs virksomheter og bekymringer, en form for tid som skolen (altså *skholè*) tilrettelegger spesielt for, en fri-tid for studier – er betingelsen for skolemessige øvelser og for virksomheter losrevne fra den umiddelbare nødvendighet, slik som idrett, spill, å skape og å forholde seg til kunstverk og alle former for fri spekulasjon som ikke har noe formål utenfor seg selv [...] en tid for sosial vektloshet” (s. 20).

Den fri tiden har likheter med lek, men er samtidig eksistensbetingelsen for alle felter for vitensproduksjon (s. 17). Oppkomsten av denne typen rom tilbyr posisjoner bare rettet mot å søke kunnskap om verden, og gjorde det mulig å se verden på nye måter, bokstavelig talt, slik det ble gjort i de første “vitenskapelige” geografiske kartene, i den galileiske framstillingen av verden, og i og med at perspektivet ble tatt i bruk i billedkunsten (s. 27).

Hva kan og bør kriminologien bidra med, hvis vi ser den som del av det kulturelle, vitenskapelige feltet? Jeg vil si det er å bidra med redskaper, med forslag til begreper, tenkemåter og til å forstå ved å foreslå sammenhenger og linjer i hendelser, slik man gjør i andre fag også. Samtidig bør slike bidrag også tenke over og diskutere de redskapene, begrepene og tenkemåten som brukes (jf for eksempel Ericsson 1997). Ingen andre samfunnsinstitusjoner enn den kulturelle har dette som sin oppgave.

Sett slik fremstår kriminologi på samme måte som humaniorafag, historie, litteraturvitenskap osv, som går ut på å tolke, og hvor deltakerne – kanskje til forskjell fra mer resultatorienterte samfunnsvitere – vet at de tolker. Ikke så rart kanskje, at det er en forskjell, for historikere, litteraturvitere og andre humaniorafagfolk er heldigere stilt enn oss samfunnsvitere. De er ikke like utsatt for krav om umiddelbar praktisk nytte, for det er ikke så lett å kreve tiltak for å korrigere uønskete handlinger av Ole Høiland og andre dømt for lovbrudd i tidligere århundrer, eller å realitetsorientere Peer Gynt.

Så min oppfatning er at kriminologien som andre vitenskaper, skal gi forslag til tolkninger, og være samfunnsnyttig slik. Om den i tillegg skulle få praktisk nytte, er det bra. Og med dette kunne jeg si meg ferdig med temaet.

Så er det ikke så enkelt likevel. Det kan være vanskelig å skille mellom kriminologi og kriminalpolitikk, de går over i hverandre på flere måter: for det første kan aktørene delvis være de samme, som når forskere deltar i kriminalpolitiske møter eller med innlegg i aviser og liknende slik de har gjort flere ganger, for eksempel i diskusjonene om særforholdsreglene. Dessuten kan forskningsarbeider ha klare kriminalpolitiske implikasjoner. Og samtidig kan kriminalpolitiske aktører fra myndigheter og organisasjoner gi viktig kunnskap og innsiktsfulle analyser og betraktninger.

Nå er det ingen overraskelse for forskningen at grensen mellom vitenskap og politikk kan være uklar. For det å tolke og forstå er ingen nøytral virksomhet. Verden kommer til oss slik vi konstituerer den.² Og vi griper den, forstår den med våre forutsetninger, en lang rekke forestillinger hvor vi tar for gitt oppfatninger om menneskets natur og kultur, hva som gjør at folk handler som de gjør, om vi kan og har rett til å påvirke andre eller ikke, eventuelt hvordan osv. Dette betyr at momenter med opplagt kriminalpolitisk relevans smetter inn døren idet vi åpner for kriminologiske diskusjoner. Objektivitet betyr ikke verdifrihet, som må sies å være en illusjon (og dessuten slett ikke ønskelig), utfordringen er heller å være klar over så mange som mulig av sine tankemessige forutsetninger, verdier og hva man sikter mot, og å gjøre dem kjent og tydelig slik at den som hører eller leser gis forutsetninger for å forstå og vurdere utsagnene.³ Det er også slik at det vi sier er del av den samfunnsdebatten vi deltar i på linje med andre borgere. Vi er deltakere, ikke tilskuere slik Skjervheim (1998) sa i 1957.

Med dette utgangspunktet, at kriminologi sees som en del av samfunnets kulturelle virksomhet, kan man videre diskutere hvordan den kan delta i forhold til kriminalpolitikken, og i forhold til samfunnets selvforståelse.

For det første kan kriminologien og også retts sosiologien delta ved å ta opp temaer og beskrivelser som myndigheter og andre ikke tar opp, men som hører med i en helhetlig fremstilling, som er nødvendig for å kunne forstå et felt – både det som hender inne i institusjonene, og også institusjonenes posisjon i forhold til andre samfunnsmessige fenomen. Men å få til dette, å komme over all motstand både i egne forestillinger og i samfunnets reaksjoner, forutsetter nettopp den friheten Bourdieu (1999) er inne på.

Hvis vi tar utgangspunkt i kontrollapparatet, er det eksempler på slike utfyllende bidrag: når det gjelder politiet, hvor forskningsarbeider har rettet søkelyset mot politivold, selv om dette ikke var tenkt som tema forut for prosjektet (Finstad og Gjetvik 1980, Vogt og Nordhus 1981, og som fortsettelse av det siste arbeidet: Bratholm 1999. *Makt og langkølle* 1989, et kriminalpolitisk arbeid, bør også nevnes). I denne diskusjonen har både kriminologiske og andre arbeider vært viktige. Domstolene har også vært utsatt for kritiske forskningsblikk, for eksempel forhørsretten (Mathiesen 1989, Hedin 2000). Det har også fengslelene, når sider som ikke er beskrevet i stortingsmeldinger og statsbudsjett, blir tatt opp, for eksempel kontroll- og straffetiltak (Vegheim 1995, Giertsen 1995).

For det andre er kriminologiens oppgave å prøve å forstå og analysere, å se fenomen i sammenheng. Denne virksomheten har klare etiske, så vel som politiske og kriminalpolitiske implikasjoner. Å forstå kan være en konserverende virksomhet hvis faget forstår et fenomen så altfor godt, slik at det fremstår som fullstendig tilpass og tilpasset sine omgivelser. Det kan bli ganske uutholdelig for de fleste, hvis det ikke bygges inn en eneste utsikt til forandring, som forresten kan opptre helt uavhengig av analysen.

Slik blir det tydelig at forskningen står overfor etiske utfordringer – ikke bare i forhold til personer man snakker med – men også som en instans som gir forslag til forståelse, tolkninger til samfunnet som igjen kan ha betydning for hva som gjøres.

Kombinasjonen beskrive, forstå og gi mulighet for forandring er det nødvendig å tenke gjennom og finne en form for svar på. Det handler blant annet om å la personer være subjekt i sin egen historie, at personer ikke reduseres til objekt (slik man for eksempel ser på en bille) som oppfører seg på mer eller mindre interessante måter. Men det å redusere den andre til objekt slår forresten tilbake og krever straks gjensidighet og reduserer forskeren til sosialingeniør og faget til sosialteknologi.

Denne diskusjonen om måter å forstå på og om de virker pasifiserende eller aktiviserende, er ikke noe ukjent tema i sosiologien, filosofien og kriminologien. En av dem som har gitt forslag til måter å håndtere det på, er Bourdieu i *La Misère du monde*, som her er hentet fra Prieur (1995). Han har uttrykt frykt for å gjøre folk til objekter ved å se deres handlinger som resultat av økonomiske, sosiale og politiske forhold, forklare deres handlinger utfra struktur og dermed frata dem muligheten til egne valg (s. 255). Bekymringen gjaldt også intervju-situasjonen hvor det er et problem at intervjueren har mer kulturell kapital og sosial anerkjennelse enn den som intervjues. Han illustrerer dette med eksempler på symbolsk vold fra en undersøkelse om sosialhjelp, og fant innslag av ovenfra-nedad-holdning og ydmykelser. Her ble folk også spurt om hvorfor de hadde flyttet, sluttet på skolen og i arbeid osv, slik at det virket som om de hadde forårsaket dette selv gjennom sine valg. Så heller ikke det å se folks situasjon som resultat av valg yter dem eller situasjonene rettferdighet. Bourdieus løsning er å prøve å gi folk verdighet ved å vise de samfunnsmessige årsakene til deres lidelser, lette skyldfølelsen og samtidig gi innsikt så mønstrene kan brytes. Slik kan sosiologien fungere som en form for sosioanalyse, som parallell til psykoanalyse, skriver Bourdieu (i Prieur).

Dette er utfordringer til kriminologien også, både i forhold til å forstå og til det å ha kriminalpolitisk betydning. Det kan tenkes at det fins eksempler på at intervjupersoner har fått innsikt om sin egen situasjon gjennom å være med på kriminologiske undersøkelser, men det er ikke så ofte uttrykkelig tematisert. Det kan være viktig å gjøre dette.

Jeg vil også nevne noen mer konkrete eksempler på at kriminologien har gitt

bidrag til å forstå – først om reaksjonsapparatet. Det handler blant annet om hva som foregår inne i fengslene. Ett eksempel er en hovedoppgave i kriminologi av Grøvdal (2000). Hun fulgte betjentene i Oslo kretsfengsel med spørsmål om hvordan det går an å være betjent og samtidig se seg selv som en ålreit person. Noe av svaret ligger kanskje i å utvikle en kompromissets kunst. Basberg (1999) har skrevet hovedoppgave i sosiologi om betjenter i et kvinnefengsel. Fangeliv er beskrevet i andre hovedoppgaver. Hvordan er det å være kvinne og sitte i fengsel? Mer enn mange andre ganger hadde det lønt seg å være litt mer mann (Vegheim 1995). Andre arbeider har tatt opp fengslene i sin samfunnsmessige sammenheng: hvorfor svinger fangetallene? Hvilke føringer og interesser, materielle og ideologiske kan bidra til å forklare slike store variasjoner i tid og rom – når det ikke er eller har vært noen klar og enkel sammenheng mellom registrerte lovbrudd og mengde straff (Christie 1993, 2000).

Hva er en god type domstol? Det avhenger av samfunnsform (s. st.). Hvis da ikke folk burde få konfliktene sine tilbake igjen, og løse dem i konfliktråd. Men hva da med rettssikkerheten? Hvem er det konfliktrådene i praksis retter seg mot – og er de et alternativ til domstoler og fengselsstraff – eller en mer eller mindre skjult utvidelse av det formelle kontrollvolumet (jf. Christie 1978 og Dullum og Christie 1996)?

Politiet trenger også å forstås, både dets indre liv for eksempel ved å låne politiets blick, og i sin samfunnsmessige sammenheng (Finstad 2000).

Og så som et spørsmål på sprang bak alt dette: hvorfor øker bruken av formell kontroll i de høyt industrialiserte, vestlige samfunnene, både i form av flere politifolk, og flere fangeplasser? Hva er det som holder på å skje?

Andre aktuelle tema er de som registreres i kontroll- og behandlingsapparatenes arkiv: Hvordan ser verden ut, med lovovertrедeres blick, hvordan ser for eksempel ran ut for menn som er dømt for grove ran, hva går handlingen ut på, for dem? Svaret er at den er veldig mye forskjellig på en gang: penger, spenning, opplevelse som rus – og mislykkete ran og nedturer (Hanoa 2000).

Hva hender når unge gutter i en sentrumsbydel plutselig forandrer seg og blir en hemmelighetsfull gjeng? De har laget seg et eventyr med seg selv i hovedrollen og slik gitt liv, spenning og mening til en ellers nokså monoton hverdag. Inntil de ble tatt av politiet og hentet tilbake til virkeligheten (Varang 2000).

Personer som bruker stoff blir oftest beskrevet som problem, som noen man må gjøre noe med, for eksempel fengsle, spesielt hvis de også omsetter stoff. Men kanskje det er mer relevant å spørre hva det betyr å putte i seg stoff, ikke ved å spise eller drikke, men via sprøyte. Ikke ned i magen, men rett i blodet. Hvis det handler om å fylle seg med noe – er det kanskje ikke spesielt eiendommelig – men hvorfor akkurat med kjemiske midler? Dette perspektivet er brukt i antropologien. Christie og Bruun (1985) stiller seg samme spørsmål: hva går handlingen ut på? og diskuterer andre typer svar, knyttet til tidsopplevelse som igjen speiler den situasjonen barn og unge er plassert i i et moderne samfunn med høyt utviklet teknikk.

Personer som bruker det vi kaller narkotiske stoffer blir ofte utstøtt og uglesett, men i samtaler fremtrer de som folk med kunnskaper og innsikter. I de aller første greske romanene hendte det at folk ble forvandlet og noen ble til esler, de fikk oppleve verden fra aller nederste trappetrinn. Noen stoffbrukere tror jeg har fått den samme posisjonen og samme type kunnskap om alt det som foregår i bakgården, slik eslene fikk. Men denne gangen, for stoffbrukeres del, er det vårt samfunns behandlings- og kontrollapparat det dreier seg om.

Hva var det som hendte med tatere, hva er deres erfaringer og innsikter? Og hvordan blir det med deler av norgeshistorien da?

Hva med samfunnsmessige forutsetninger for lovbrudd for eksempel når det gjelder innvandrere. Blir deres atferd tolket som kulturelt betinget, mens andres tilsvarende handlinger sees som sammensatte, individuelt og sosialt betinget – og hvorfor er det eventuelt slike forskjeller i tolkning? Og hvilken betydning har den problempreget beskrivelsen av innvandrere som presenteres av myndigheter og media (Larsen 1992, 2000).

Dette er noen eksempler fra bidrag til å forstå ulike sider ved avvik og sosial kontroll, som er laget ved Instituttet. Mange flere kunne vært nevnt.

Jeg tror at noe av det viktigste kriminologien kan bidra med, er å gi rom til denne typen kunnskaper om hvordan verden ser ut for folk i forskjellige posisjoner, med alle sine forskjellige blikk, med så mye kunnskaper, innsikter og refleksjoner. Den fins på steder hvor vi som vanlige samfunnsborgere ofte ikke skulle tro den var. Slik kunnskap tror jeg er en helt vesentlig og nødvendig forutsetning for at vi skal ha en ikke altfor snever selvoppfatning som samfunn, at vi skal kunne gi plass til alle de historiene som fins i vår store felles historie. Dette er kanskje ett av samfunnsvitenskapenes viktigste kulturelle prosjekt – og her har kriminologien noe å bidra med. Sett slik blir kriminologien ikke først og fremst en hjelpevitenskap for juss eller andre som har som mandat å oppnå politiske mål eller iverksette tiltak, men en del av samfunnets brede, kulturelle virksomhet.

For å skaffe slik kunnskap, erfaringer og perspektiver som hentes fra uvanlige steder, og som det som nevnt kan by på ulike typer motstand å få frem, er det helt nødvendig å ha et sted som er fritt og uavhengig hvor hensikten bare er å samle kunnskap og forstå – slik Universitetet, hittil iallfall, har vært.

I forlengelsen av det foregående om at kriminologiens oppgave er å forstå, men likevel som et eget punkt, kan man sette opp det å foreslå andre måter å se verden på, nye redskaper i form av begreper og tenkemåter – som nettopp er det kulturen og vitenskapen kan gi tilbake til samfunnet. Også her har kriminologien satt spor. Jeg skal gi et par eksempler.

Rundt 1970-årene oppstod begrepene 'seksualisert vold' og 'kvinnemishandling' i kvinneforsknings- og kvinnepolitiske miljøer, og kriminologer var sterkt representert begge steder. Dette begrepet sier ikke bare noe om vold, men også

om relasjon mellom offer og gjerningsperson og voldens retning, fra mannen mot kvinnen. Denne handlingen at 'ektemann, samboer, kjæreste slår kvinnen de har et forhold til', har hatt en lang karriere og er blitt sett på ulike måter opp gjennom tidene. I tidligere århundrer falt den inn under husbondens refselsesrett (med noen restriksjoner) og via husbråk som privat anliggende ble den til voldshandling i straffelovens forstand og med offentlig påtale fra 1988 (straffeloven 1902, § 228). Vitenskapelig og kriminal- og kvinnepolitisk virksomhet har vært med på å skape nye tiltak, som krisetelefon og krisesentre. To mellomfagsstudenter (Fodstad og Steen 1977) var med å opprette den første krisetelefonen. Siden er diskusjonen gått videre og tatt opp blant annet innvandrerkvinner sin posisjon - som reiser nye spørsmål igjen (Paul 1996).

Dette er eksempel på noe som man av og til opplever i kulturens verden, at det er noe som er der hele tiden, men som ingen ser. Men når det først er sagt, er det nettopp navngitte fenomenet der, åpenbart og innlysende. Slik det var med 'kvinnemishandling'. Det fins også et annet eksempel på dette, som det tok mange kriminologi-år å få grepet tak i. Jeg tenker på det å tematisere, virkelig gjøre til gjenstand for analyse, at en og samme handling kan sees og blir sett på så mange forskjellige måter - som brysom, ekkel, dum, farlig, som sykdom, eller lovbrudd - og at det å bruke akkurat lovbruddskategorien slett ikke er noen selvfølgelighet, men et valg med en lang rekke forutsetninger, vaner, tradisjoner, interesser. Og valgene skifter med skiftende sosiale situasjoner, og de får sine spesielle følger (jf. Christie 1993, 1996 og Høigård 1996). Så for å forstå hvorfor noen begår lovbrudd, da henger det alltid noe med på snøret som man også må få opp, for da er det nødvendig å se, ikke bare på alle slags forutsetninger for handlingen, men også hvorfor noen absolutt velger å kalle handlingen lovbrudd; så vel som hvorfor myndighetene i sin tur har valgt å kriminalisere en bestemt type handlinger. "Handlinger *er* ikke. De *blir*," sier Christie (1993, s. 23), vi former det plagsomme og uønskete i vårt bilde til mange forskjellige formasjoner, og av og til til noe å ikke bry seg om i det hele tatt.

En slik måte å se 'kriminalitet' på åpner for nye innsikter, som at et lands fangetall ikke er skjebne, men valg. Det samme er fangebefolkningens sammensetning. For selvom det antakeligvis er stor enighet om at vi bør kriminalisere og hvilke handlinger som bør være kriminalisert i den norske befolkningen i dag, så er det mulig å kontrollere og sperre inne stadig større grupper gjennom strafferettsapparatet. Utopisk tanke vil kanskje noen si, slikt hender ikke. Men i andre land har kriminalpolitikken overtatt for sosial- og fattigdomspolitikken, ofte i form av kamp mot narkotika (jf Christie 1993, Mauer 1999), og har til tider hatt likhetstrekk med borgerkrig, de rike mot de fattige. Slik kan man se det.

Ett gjennomgående og underliggende tema i det jeg har tatt opp hittil er: Hvem skal bestemme kriminologiens forskningstema og problemstillinger, hva som er

relevant og bra? Det fins ingen fasit på dette spørsmålet, intet fast punkt utenfor oss selv som dette kan bestemmes fra. Spørsmålet er stadig oppe til diskusjonen og blander seg ofte, mer eller mindre uttrykkelig, i de faglige diskusjonene.

Kriminologiens og kriminalpolitikken politiske og økonomiske posisjoner
Spørsmål om hva kriminologien skal ta opp, henger også sammen med kriminologiens posisjon i samfunnet, hvilke faktorer som slår inn i og påvirker kriminologien i politisk og økonomisk sammenheng. En del av det politiske feltet er kriminalpolitikken, og en påvirkning fra kriminalpolitikken til kriminologien går ut på at kriminalpolitiske hendelser har gitt temaer til kriminologien. Men her skal en annen form for kriminalpolitisk påvirkning tas opp, nemlig kriminalpolitikken som politisk kraft.

Tham (1999) har tatt opp endringer i kriminalpolitiske standpunkter i Sverige. I 1968 stod "alternativ till fängelse [...] högt på dagordningen och brottsligheten definierades mer som ett socialpolitiskt än som ett kriminalpolitiskt problem" (s. 97). Tjuve år etter, i 1986, var oppfatningen snudd rundt, og fra nå av økte bruken av fengsel. mer bruk av fengselsstraff var ikke lenger bare høyrepolitikk, den ble også overtatt av sosialdemokratene. Denne utviklingen sees ikke bare i Sverige, men også i Danmark og England hvor sosialdemokrater har gitt valgkamplofter om ikke å være "bløt når det gjelder kriminalitet".

Hva har hendt? Det er ikke uten videre slik at økt kriminalitet kan forklare økning i bruk av fengselsstraff. Tham forankrer denne nye holdningen til endringer på flere områder, blant annet en allmen politisering som har ført til at svakere grupper har fått innflytelse, som opplever lovbrudd og handlinger som har med narkotika å gjøre spesielt, som en trussel. Og myndighetene forsøker å beherske truslene med økt kontroll. Endringen i kriminalpolitisk stemning kan også knyttes til endringer på hjemmebane, i politikken selv. Tham viser til Christie som sier at det politiske feltet er endret og at politikerne er overlatt stadig færre saksområder, og stadig mindre innflytelse på viktige avgjørelser som økonomi, arbeidsplasser osv. Nasjonalforsamlingene er bundet opp av disposisjoner og avgjørelser tatt andre steder, i overnasjonale instanser eller multinasjonale selskaper. Så hva skal man drive med og hvordan få vist hva man står for? Kriminalpolitikken er ett av de få frie feltene som er igjen, som dessuten er godt egnet. Her kan man presentere egne og partiets verdier. Kriminalpolitikken er blitt partipolitikken utstillingsvindu for moralske markeringer og en måte å sanke stemmer på.

Når kriminalpolitikken kommer frem i første politiske rekke på denne måten, kan det få betydning for forskningen slik at den blir utsatt for press i retning av å skulle gi resultater, løsninger, klare svar.

Men om vi følger Østerbergs (1991) inndeling, kan vi si at kriminalpolitikken ikke bare er del av den politiske, men også av den økonomiske institusjonen

som produserer varer og tjenester og er preget av formålsrasjonell mål-middel-tenkning (se også Giertsen 2000). Og denne tenkemåten kan utøve press mot forskningsvirksomheten i retning av at den skal bli nyttig på en umiddelbar og praktisk måte. Foucault (1980) har gitt en malende skildring av en slik skrekkriminologi:

“Have you ever read any criminological texts? They are staggering [foruroligende]. And I say this out of astonishment, not aggressiveness, because I fail to comprehend how the discourse of criminology has been able to go on at this level. One has the impression that it is of such utility, is needed so urgently and rendered so vital for the working of the system, that it does not even need to seek a theoretical justification for itself, or even simply a coherent framework. It is entirely utilitarian” (s. 47, 48).

Når kriminologer snakker som de gjør, sier Foucault, er det fordi straffen ikke lenger har noen mening. Før var den hevn, men i dag sier man at straffen ikke brukes for å hevne, men for å forandre lovbrøtteren. Den er blitt en form for sosialteknikk. Men likevel er straffens moralske begreper og hensikter fortsatt en del av begrunnelsen. Jeg tolker Foucault slik at det i denne situasjonen blir umulig å si noe teoretisk, klart og analytisk om straffen – og så kameleonaktige kan kriminologer bli, at de tar fullstendig farge av myndighetenes krav og retorikk.

Her kunne diskusjonen av forskningens mulige påvirkninger stoppet for noen tiår siden, med kritisk blick på nytteønsker og -press fra staten. Men i dag er forskningen preget av enda en føring fordi den ikke bare foregår på universitetene, men også i forskningsinstitutt som i stor grad må finansiere sin virksomhet gjennom oppdrag. Dermed er deler av forskningen trådt inn i markedsverdenen, og forskning og forskeres arbeidskraft er blitt varer i kjøp-og-salg-sammenheng. Til nå har det vært kjøpers marked og slik vil det nok bli en stund fremover. Per Ole Johansen⁸ har pekt på at denne privatiseringen av forskningen sammen med dagens markedssituasjon har ført til en ny type anbudssystem. Når forskningsinstitutt underbyr hverandre for å få oppdrag har det likheter med 1920- og 30-årenes fløtelag og andre arbeidslag som konkurrerte om oppdrag ved å levere lavere anbud, tilby å jobbe for lavere lønn og slik underby andre. Dette har uheldige følger for den enkelte lønnsarbeider, og for kvaliteten på det arbeidet som leveres. I vår situasjon kan det også få betydning for hvordan man ser på forskning og undergrave oppfatninger av hva som kreves av tid og krefter for å gjøre et skikkelig, intellektuelt arbeid.

Kombinasjonen av en pågående kriminalpolitikk og forskningens markedsposisjon gjør forskningen enda mer utsatt, og åpner for fristelse til å skaffe forskningspenger ved at hensyn til kriminalpolitikk og det markedet etterspør avgjør hva som skal forskes på.

Det vareaktige har også slått inn i myndighetenes måte å se universitetene på, slik innstillingen *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge* fra 'Mjøsutvalget' (2000) gir eksempel på.

Wallin (2000), årets festspillkomponist i Bergen, har sin måte å presentere markedskreftene på. Han kaller det en ny sykdom "brakt til verden av (...) menneskeskapt virus. Dette nye viruset heter markedsføring, og smitten er uhyre effektiv, bare man har penger nok" og peker på hvor ødeleggende det er i musikken om markedet skal bestemme hva man skal lage, eller for nyhetssendinger. For selv om folk ikke krever å bli informert, har de krav på informasjon. Det er to forskjellige ting. Derfor er det fare på ferde når en nyhetssjef i en tv-kanal sier at det er viktigere med en "god historie" enn å presentere det som er viktig.

Den omfattende spredningen av markedtenkemåten slår inn i språket. Diktere er vare for sånt og sier fra, slik Pedersen (2000) gjør i dette intervjuet i Dagsavisen:

"Forretningspråket har smittet alle livets områder, til og med kjærlighetslivet. Vi snakker om å investere følelser. Vi er tilsynelatende blitt avideologisert og ikledd metaforer fra naturvitenskap og økonomi. Men, livets regnestykker går ikke opp. Sorg, lengsel, smerte, avmakt, tordenvær, skyer. De er ligninger med mange ukjente".

For Wallin er det verken marked eller demokrati som skal bestemme hva som skal lages på kunstens felt, men kunstnerne. For forskningen er det vel på samme måte. Verken marked eller stat, eller blandingen Norges forskningsråd, er gode autoriteter og til å stole på når det gjelder å bestemme tema og problemstillinger. Hvem skal bestemme temaene da? Svaret er, på samme måte som for kunstnere, at ingen utenforstående skal det, ved å sette opp planer, faste kriterier, stramme program og finansieringssystemer. Hovedsaken må være å skape forutsetninger for at forskningen skal kunne utfolde seg under alminnelig samfunnsmessig påvirkning, ikke minst fra en kritisk offentlighet, og kritiske folk i både den økonomiske og politiske institusjonen. Men hele tiden må man passe på at det fins et rom for fri tid.

Bourdieu (1999) har også tatt opp vitenskapens posisjon og utgangspunktet her er at makten ikke bør konsentreres:

"Fremskritt i differensiering av makten består av en rekke former for beskyttelse mot å påføres et enerådende eller ønlineært hierarki basert på konsentrasjon av all makt i hendene på en enkelt person (som i enevoldsherredømmet) eller på en enkelt gruppe, eller mer generelt, en beskyttelse mot tyranniet forstått som at maktøverne i ett felt griper inn i et annet felts virkemåte

Det er snakk om tyranni f.eks. når den politiske eller økonomiske makt griper inn i det vitenskapelige eller det litterære felt, enten det skjer direkte eller via mer spesifikke maktorganer som akademier, forlag, kommisjoner eller via journalistikk (...), for å påtvinge vedkommende felt sitt eget hierarki, og for å undertrykke egne og spesifikke stadfesterelser av prinsipper for hierarkisering" (s. 107).

På spørsmål om universitetet lønner seg, må svaret bli at det vedkommer ikke saken. Da Norge fikk sitt eget universitet i 1811 var det fordi vi skulle ha et eget nasjonalt universitet uavhengig av Danmark (Collett 1999). Den gangen betyd-

de et fritt universitet frihet fra utenlandsk politisk styring. I dag er situasjonen en annen og et fritt universitet må være et universitet uavhengig av markedskrefte-
ne. Som del av vår nasjonale og kulturelle identitet i dag, bør vi ha et universitet som er et mål i seg selv.

Man kan selvsagt diskutere hvor mye som skal bevilges til universitetene hvert år, hvor mye man vil velge å betale for kultur, utdanning og forskning, men ikke knytte universitetsbevilgninger til spørsmål om effektivitet og resultater verken i form av mengde eller kvalitet. Man kunne for eksempel heller se den årlige bevilgningen i forhold til privat forbruk, slik at når dette øker, kunne bevilgningen til universitetene og annen kultur for den del, øke tilsvarende, med en nedre grense.

Kriminologiske tema i dag

Hva er viktige temaer som seiler opp nå? Det er det selvsagt flere svar på. Jeg tenkte å nevne en retning som forsøker å trekke linjer gjennom de økonomiske, sosiale og kulturelle feltene for å forstå hvorfor folk handler som de gjør. I og for seg er dette ikke noe nytt, men høyst aktuelt likevel.

Utgangspunktet for denne retningen er det jeg nevnte i sted: uro over det som hender når den registrerte kriminaliteten øker, når barn og unge setter fyr på skoler og slutter seg sammen i grupper, 'gjenger' som begår voldshandlinger. Og når det voksne, etablerte samfunnet svarer med økt formell kontroll i form av stadig mer politi og fengselsplasser, i USA for eksempel, ekspanderte antall fangesenger med 301 pr døgn i 1998 (Christie 2000).

Forfattere som Hagan (1994), Bourdieu (1999), Currie (2000), Wacquant (1996), Hurrelmann (1996), Bauman (1998) for å nevne noen, ser disse hendelsene i forhold til hvordan vestlige, høyt industrialiserte samfunn er organisert, spesielt hvordan de har organisert økonomien: produksjon, arbeidsplasser og også fordelingen av felles ressurser og verdier som skapes. De er også opptatt av hvilke ideologier som er tatt i bruk og som bidrar til å holde den økonomiske ordningen oppe. Dette danner noen viktige forutsetninger for det sosiale og kulturelle, for folks liv og handlinger – og blant dette, ulovlige handlinger begått av voksne og barn og unge.

Det er dystre perspektiv som trekkes opp. Det økonomiske livet er av en eller annen grunn basert på en enkel tanke om fortjeneste som mål på å lykkes og å være vellykket. Det har ført til at det i noen miljøer er blitt legitimt å skyve alle andre hensyn til side enn dette ene, å skaffe seg størst mulig utbytte, og dette gjøres.

Det har ikke alltid vært slik. Bedrifter har også sett seg som del av et samfunn, hvor resultatet ikke bare har vært at bedriften skulle klare seg, men også være deltaker i et levende og levedyktig samfunn. Og bedrifter har tatt ansvar for sine ansatte, gjennom det Currie (2000) referer til som "den medfølgende

kapitalismen” eller “den paternalistiske kapitalismen” (s. 69). I USA i dag er kapitalismen verken medføleende eller paternalistisk.

Den tanken at målet for arbeid og produksjon skal reduseres til økonomisk utbytte har ført til at tidligere industriområder, for eksempel ‘the rust-belt’ i USA, har endret karakter. Industrien er lagt ned, flagget ut til land med billigere arbeidskraft (Hagan 1994) eller overført til fengselsindustrien (Christie 2000) fordi det lønner seg bedre, rent økonomisk sett. Vanlige arbeidsplasser sees som utgift, sier Currie (2000), derfor opprettes det færrest mulig.

Dette går ikke ubemerket hen, det har satt sine spor i andre deler av samfunnet og ført til at den sosiale infrastrukturen er gått i oppløsning. Faste arbeidsplasser med relativt god lønn, er avløst av midlertidige og kortvarige lavtlønsjobber i servicenæringen. Samtidig bygges velferdstiltak ned. Dette har ført til at stabile sosiale miljøer hvor folk hadde bygget opp et levende miljø, er erstattet av områder med mye gjennomtrekk og flytting, nedlagte butikker, at de lokale miljøenes særpreg og kultur er borte. Folk opplever ikke tilhørighet til området, ingen glede eller stolthet over stedet de bor, og deltar derfor heller ikke i det, bygger ikke videre.

De voksne får ikke mulighet til å være voksne i betydningen arbeide og få lønn for å forsørge familien og ta seg av barn og ungdommer. Mistrøstigheten får sitt svar i bruk av kjemiske rusmidler, ikke bare hos mennene men også kvinnene, og bestemødre overtar ansvaret for barnebarna. Ikke fordi mødrene i utgangspunktet er mindre egnede nå enn de var, men fordi de strukturelle forutsetningene for å få det til er blitt så ganske annerledes små og vanskelige. Bertrand Tavernier (2000), fransk filmregissør, besøkte et nedlagt gruvesamfunn i nord-Frankrike:

“Bara et stenkast från välståndet stöter du på skräckscener. Människor förstörs. De börjar brytas ned när elektriciteten stängs av och de varken har ljus eller värme eller kan laga mat. De förlorar förmågan att tala för sig. I hem som vi besökte [...] rådde ett elände större än jag sett på någon annan plats i världen.”

Tavernier viser til Bourdieus bok *La Misère du monde* som bygger på intervjuer med flere hundre personer og sier at tankene går til hvordan folk hadde det på 1800-tallet under den tidlige industrialismen. Tiffany Tavernier (s. st.), datter av regissøren, sier det er verre nå, fordi arbeidsløsheten er så høy og det sosiale redningsnett er nedmontert. “Familjerna fungerer inte. Mödrarna slutar vara mödrar”. Det fins selvsagt unntak og folk som klarer seg på tross av alle odds. Men i noen områder er dette tendensen, og det forteller oss noe viktig.

Vi tar det for gitt at familien fungerer, at mødre tar hånd om barna sine, vasker og steller dem, gir mat, er sammen med dem, snakker, synger, skjenner og får dem med i menneskeflokk. Det er en del av det fysiske arbeidet og vedlikeholdet av det helt livsnødvendige sosiale og kulturelle mønstret som særlig kvinner gjør, som ikke syns, ikke regnes, før det ikke lenger gjøres. Som vi tar

for gitt at blir gjort uten at noen behøver å legge til rette for det. Som vi venter skal gå av seg selv og gjøres under hvilke forutsetninger som helst. Men om man trekker ut tilstrekkelig mye verdier av de områdene hvor folk lever, og ikke investerer i arbeidsplasser og institusjoner som skal bygge opp og vedlikeholde rammer for kulturelle og sosiale utfoldelser – da kan man ikke vente at noen skal klare seg eller barna eller ungdommene.

Samtidig er den ideologien og de tolkningsmulighetene som tilbys i vår vestlige kultur slik at den enkelte får ansvar for sine 'valg', uten at man tar hensyn til innen hvilke materielle og sosiale vilkår valgene må tas, nettopp det Bourdieu (i Prieur 1995) er inne på og vil gjøre noe med, med sin tanke om sosioanalyse.

Men folk har klart seg under fattigere forhold før, vil kanskje noen si. Hvorfor kan ikke folk i byenes slumområder og utkantsamfunn ta seg litt sammen og klare seg i dag, dyrke litt, drive med håndverk, handle litt? I følge Illich (1982) henger det sammen med pengeøkonomien, at folk låses fast i en penge- og varesammenheng. Han skriver om den moderne fattigdom i Latin-Amerikas slumområder, om folks situasjon og sier:

"Their household depends largely on income. But income has grown at a much slower rate than that by which progress has destroyed the utilization value of their surroundings. For a generation, development has swallowed those environmental resources that had allowed people to meet most of their needs without recourse to the marketplace and in the process they have unlearned most of the skills necessary for subsistence [å skaffe seg akkurat det nødvendige for å holde seg i live]" (s. 62).

For folk i denne situasjonen og i storbyene fattigområder er det slik at

"... they have been commodity-dependent in a world that has no employment to offer. They are denied traditional opportunities for subsistence and find themselves unwanted in the good jobs that development begrudgingly provides" (s. 63).

Blant dem som har arbeid, vil lønnen, ifølge Currie (2000), ofte være så lav at det er nødvendig med flere jobber. Han peker på at "tallet på arbeidende fattige" i USA har økt i senere år, og er langt høyere enn i Europa (s. 72). Og for dem som lykkes i betydningen at de har interessante og betydningsfulle jobber og tjener godt, vil kravene til innsats noen ganger være så store at de ikke gir tid til å være familie og ta seg av barna. Også i Norge skjer dette.

Resultatet er at barn og unge overlates til seg selv, slik at kontakten med voksne blir svært liten. Foreldre er ikke der, og det stedet som var hovedporten inn til voksenlivet tidligere, arbeidslivet, er stengt. Istedet er barn og unge forvart i skole og utdanningsinstitusjoner, som ved hjelp av karakterer sorterer til plass i samfunnet (Christie 1971, Bourdieu 1996). Blant dem som utdanner seg er det noen som arbeider seg opp skoletrappene bare for å oppdage at de ikke førte noe sted hen, og at arbeidsløsheten venter.

Når den legale økonomien ikke har arbeid eller bare lavtlønnet arbeid å by på, åpner andre alternativer seg, den illegale økonomien, i form av ulovlig omsetning av smuglervarer, stoff, våpen, og prostitusjon. Dette har igjen den følgen at personer settes utenfor det etablerte kontrollapparatet og dermed utvikler egne metoder for å ordne opp i konflikter, ofte ved å bruke vold (jf. Hagan 1994).

Slik kan man se linjer mellom økonomiske forhold og mengden kriminalitet i et samfunn. Det fins enda en tråd å knytte.

Den tenkingen som preger det økonomiske livet ser ut til å slå inn i kulturen på flere måter, skriver Currie (2000) fra sitt utkikkspunkt i USA. Han ser det slik at den hensynsløsheten som råder i økonomien slår inn i folks tenkemåte, at markedssamfunnet sprer en kultur av "normal brutalitet", og dermed skaper grunnlag for "etos av hensynsløshet – av manglende ansvar for andres trivsel" som ofte legitimeres med "konkurransens fordeler" (s. 80). Denne hensynsløsheten viser seg ved å skyve folk ut av produksjon, og

"hvor de som taper innrømmes bare den mest elementære støtte med motvilje og tydelig mangel på respekt, hvis de i det hele tatt får noen støtte, hvor selve risikoen for uforhet og død avhenger av inntekt [...]. Når voldskriminaliteten øker henger det sammen med at folk som befinner seg på bunnen sannsynligvis vil internalisere og kopiere det dominerende *etos* av hensynsløshet" (s. 81).

Hensynsløshet er derfor ikke noe man først og fremst finner i ungdommers subkulturer, men det er en fundamental tendens i selve den dominerende kulturen og gjennomtrenger også dagliglivets samhandling (s. st.).

Den måten myndighetene møter denne situasjonen på, er med mer politi og fengsel. Om man ser voldshandlinger som et svar på de forholdene grupper i befolkningen lever under, blir det absurd og urettferdig at de både skal bære omkostningene ved en uheldig organisert økonomi og en ødeleggende ideologi, og så i tillegg straffes for det. Sett slik blir det som skjer ikke tegn på en materiell krise, men på en ideologisk.

Som sagt er dette ikke nye tanker, det er slett ikke nytt å se lovbrudd på bakgrunn av samfunnsforhold. Men det er nødvendig igjen og igjen å beskrive hvilke konkrete former organiseringen av det økonomiske tar, hvilke ideologier som tas i bruk; hvilke former fattigdommen tar og hvilken sosiale mening det å være fattig har i dag, til forskjell fra andre tider hvor det å være fattig betydde noe annet enn hos oss; og å identifisere forbindelsen mellom økonomisk organisering og livssituasjoner slik at vi kan kjenne alt dette igjen også i vår egen tid.

I Norge er det lav arbeidsløshet i dag, vi har fortsatt økonomiske støtteordninger selvom det er utsatt for innskrenkninger. Men troen på fortjeneste som målestokk for økonomisk virksomhet og tegn på å lykkes er sterk, det offentlige forbruket går tilbake til fordel for det private. Og også hos oss er det grupper som er isolert i tid og rom overlatt til seg selv, unge menn med små fremtidsutsikter, og liten kontakt til voksenverden.

Sett som del av samfunnets kulturelle og vitenskapelige institusjon, kan kriminologien bidra til å få frem kunnskaper om og innsikt i hva som foregår i samfunnets bakgårder, og dermed bidra til samfunnets selvforståelse ved å tøye oppmerksomheten slik at den omfatter også dem som vanligvis ikke høres og sees, med deres erfaringer, kunnskaper og refleksjoner. Dette er det viktigste kriminologien kan gjøre, å delta i den møysommelige kunnskapsoppbyggingen og samtidig holde dørene åpne, igjen og igjen, for dem som dørene har så lett å lukke seg for. Slik kan kriminologien kanskje også få kriminalpolitisk betydning.

LITTERATUR:

- Aubert, Vilhelm: *Rettsossologi*. Universitetsforlaget. Oslo 1982.
- Basberg, Cecilie: *Omsorg i fengsel?* Pax forlag, Oslo 1999.
- Bauman, Zygmunt: *Work, consumerism and the new poor*. Open University Press, Buckingham 1998.
- Bourdieu, Pierre: "Skoletaperne": stengt ute og stengt inne. I: *Symbolisk makt. Artikler i utvalg*. Pax forlag, Oslo 1996.
- Bourdieu, Pierre: *Meditasjoner: Meditations Pascaliennes*. Pax forlag, Oslo 1999.
- Bratholm, Anders: *Politi, påtalemyndighet, presse og rettsikkerhet. Politivoldsaken i Bergen – foran og bak kulissene*. Tano Aschehoug, Oslo 1999
- Cassirer, Ernst: *Kulturvitenskapenes logikk*. Pax forlag, Oslo 1994.
- Christie, Nils: *Hvis skolen ikke fantes*. Universitetsforlaget, Oslo 1971.
- Christie, Nils: Konflikt som eiendom. I: *Som folk flest*. Nils Christie. Universitetsforlaget, Oslo 1978.
- Christie, Nils og Kjetil Bruun: *Den gode fiende. Narkotikapolitikk i Norden*. Universitetsforlaget, Oslo 1985, revidert utgave 1996.
- Christie, Nils: Modeller for fengselsorganisasjonen. I: *I stedet for fengsel*. Rita Østensen (red). Pax forlag, Oslo 1970. Også trykt i: *Murer og mennesker*. Thomas Mathiesen og Arne Heli (red). Pax forlag, Oslo 1993.
- Christie, Nils: *Kriminalitetskontroll som industri*. Universitetsforlaget Oslo 1993, revidert utgave 2000.
- Christie, Nils: Hva er kriminologi? I: *Veien mot rettsstudiet*. Erik Bøe (red.) Tano Aschehoug, Oslo 1996
- Collett, John Peter: *Historien om Universitetet i Oslo*. Universitetsforlaget, Oslo 1999
- Currie, Elliott: Marked, kriminalitet og samfunn. I: *Vardøger nr. 25/2000*, s. 64-90.
- Dullum, Jane og Nils Christie: *Konflikttradene*. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo, 1996.
- Eriesson, Kjersti: Vitenskap og samfunn. I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Høigård (red.) Pax forlag, Oslo 1997.
- Finstad, Liv og Anne Lise Gjetvik: *Varetektfanger forteller*. Universitetsforlaget, Oslo 1980.
- Finstad, Liv: *Politiblikket*. Pax forlag, Oslo 2000.
- Fodstad, Hjordis og Karen Sophie Steen: *Det skjulte martyrium : omkring synliggjøring av brutalitet mot kvinner i hjemmet*. Stensilseserien nr. 26. Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet i Oslo 1977.
- Fodstad, Hjordis: *Møter mellom tater og det norske samfunnet: erfaringer fra tvangssterilisering*. K-serien nr 2-99 Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo, 1999.
- Frihet med ansvar: Om høyre utdanning og forskning i Norge*. (Mjosutvalget.) Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. 8. mai 2000.
- Foucault, Michel: Prison talk. I: *Power/knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977 by Michel Foucault*. Colin Gordon (red.). The harvester press. Brighton 1980.

- Fst 6/97. *Behandling av varetektsinnsatte – herunder særlige tiltak for varetektsinnsatte ilagt restriksjoner*. Kriminalomsorgsavdelingen. Justisdepartementet.
- Giertsen, Hedda: Fengselsvesenets skjulte verdimonstre. I: *Lov og rett*. 1995, s. 414-427.
- Giertsen, Hedda: Taterne og den norske kirken. I: *Kirke og kultur* nr. 4/1998, s. 305-325.
- Giertsen, Hedda: "Pesten" av Albert Camus som utgangspunkt for noen kriminologiske diskusjoner. I: *Materialisten* nr. 3/2000, s. 73-96.
- Giertsen, Hedda: *K og måter å forstå drap på*. Universitetsforlaget, Oslo 2000 b (kommer).
- Grovdal, Yngvil: *Slik er det bare. En kvalitativ studie av fengselsbetjenters arbeid*. Hovedoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi, Universitet i Oslo 2000.
- Ilagan, John: *Crime and Disrepute*. Pine Forge Press, California 1994.
- Hanoa, Kristin: *Grove ran – slik utoverne ser det*. Hovedoppgave i kriminologi. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo 2000.
- Hauge, Ragnar: Narkotika – landeplage eller syndebykk. *Nordisk tidsskrift for kriminalvitenskap*, 1982, s. 49-59. Også trykt i *Stoffmisbruk*, nr. 1-2/1982, s. 18-23.
- Hedin, Christer: "Intet uforholdsmessig inngrep". Avhandling, Retts sosiologi spesialfag, Institutt for retts sosiologi, Universitetet i Oslo 1999.
- Hurrelmann, Klaus: The social World of Adolescents: A Sociological Perspective. I: *Social Problems and Social Contexts in Adolescence*. Klaus Hurrelmann og Stephen F. Hamilton (ed). Aldine De Gruyter, New York 1996.
- Hoigård, Cecilie: Hva er kriminologi? I: *Kriminologi*. Liv Finstad og Cecilie Hoigård (red.) Pax forlag, Oslo 1997.
- Illich, Ivan: *Gender*. Pantheon Books, New York 182.
- Larsen, Guri: *Brodre. Æreskamp og hjemlashed blant innvandrings ungdom*. Pax forlag, Oslo 1992.
- Larsen, Guri: Er unge svarte gutt er en trusel? I: *Vardoger* nr. 25/2000, s. 51-63.
- Makt og langkølle. Søkelys på politiet*. Turid Heiberg m.fl. Tiden norsk forlag, Oslo 1989.
- Mathiesen, Thomas: *Skjellig grunn til mistanke? En studie av forhørsretten*. Pax forlag, Oslo 1989.
- Mauer, Marc: *Race to Incarcerate. The Sentencing Project*. The New Press, New York 1999.
- Paul, Rachel: *Shelters for battered women and the needs of immigrant women*. TemaNord 1998:507. Nordic Council of Ministers, København 1998.
- [Pedersen, Torgeir Rebolledo] Regnestykke for en dikter. Intervju av Nina Johnsrud. I: *Dagsavisen* 3. juni 2000.
- Prieur, Annie: Pierre Bourdieu m.fl. La Misère du monde. I: *Tidsskrift for samfunnsforskning* nr. 2/1995, s. 248-257.
- Romanifolket og det norske samfunnet*. Bjørn Hvinden (red.) Fagbokforlaget, Oslo, Bergen 2000.
- Sandvik, Anne Berit: *Kampen om barna. Personer av taterslekts erfaringer fra barne- og skolehjem*. K-serien nr. 2/99. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo 1999.
- Skjervheim, Hans: Deltakar og tilskodar. I: *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Aschehoug & Co. Oslo 1996. Trykt første gang i 1957.
- Stortingsmelding nr. 104. *Om kriminalpolitikken (1977-78)*.
- Stortingsmelding nr. 27. *Om kriminalomsorgen (1997-98)*.
- [Tavernier, Bertrand] Intervju: Rakt inn i den franske misären av Betty Skawonius. I *Dagens Nyheter* 4.5.2000.
- [Tavernier, Tiffany] Intervju: Rakt inn i den franske misären av Betty Skawonius. I *Dagens Nyheter* 4.5.2000.
- Tham, Henrik: Lag och ordning som vänsterprojekt? Socialdemokratien och kriminalpolitiken. I: *8 reflektioner om kriminalpolitik*. BRÅ-rapport 1999:9. Brottsförebyggande rådet, Stockholm 1999.
- Varang, Kjersti: *På kant med loven og seg selv: To guttegienger i en bydel i Oslo*. Det kriminalitetsforebyggende råd, Oslo 2000.
- Vegheim, Berit: *Kvinnens mote med straffeapparatet. Del II, det uforutsigbare systemet og det sårbare fellesskapet*. K-serien nr. 1-95. Institutt for kriminologi, Universitetet i Oslo 1995.

Vogt, Edvard og Gunnar Nordhus: *Volden og dens ofre. En empirisk undersøkelse* Cappelen, Oslo 1981.

Wacquant, Loïc J. D.: The Rise of Advanced Marginality: Notes on its Nature and Implications. I: *Acta Sociologica*, Vol. 39 no. 2 1996

[Wallin, Rolf] Intervju: Publikum - det er meg! av Halvor Fjermeros. I: *Klassekampen* 29. mai 2000.
 Økland, Einar: Kan virkeligheten uttrykkes? I: *Kan virkeligheten uttrykkes. Litterære og litteraturteoretiske perspektiver på forholdet mellom litteratur og virkelighet*. Jan Askelund m.fl. (red.). Universitetsforlaget, Oslo 1986.

Østerberg, Dag: Universitet og vitenskap i dagens samfunn. *Samtiden* nr. 3 1991, s. 2-12.

Årbok for kriminalomsorgen 1999. Kriminalomsorgsavdelingen. Justis- og politidepartementet.

Noter:

¹ Se rapportene fra Europarådets komite mot tortur og umenneskelig behandling (CPT) til Justisdepartementet i 1993, 1996 og 1999, og Departementets rundskriv Fst 6/97 *Behandling av varetektsinnsatte – herunder særlige tiltak for varetektsinnsatte ilagt restriksjoner*. Se også *Årbok 1999 Kriminalomsorgen* (s. 12). I følge årboka mener CPT at man fortsatt må arbeide for å minske bruk av politiarrrest, restriksjoner (brev- og besøksforbud og -kontroll) og isolasjon.

² Dette temaet er tatt opp på mange måter og av mange skribenter, slik at mange kunne nevnes. Akkurat denne måten å si det på har jeg hentet fra Økland 1986. En annen type fremstilling fins hos Cassirer 1994.

³ Slik bør idealet være i enhver samtale også, men ikke alle samtaler foregår innenfor felt fritt for strategiske interesser, kanskje slike felt heller er unntak. Kriminalpolitiske budskap kommer ofte tydelig til uttrykk i kriminologiske arbeider om fengselsforhold og fangetall, reaksjoner overfor personer dømt for sedelighetslovbrudd, forholdene i psykiatriske fengsler, for å nevne noe. Se også Bourdieu (1999) for en diskusjon av forskerens forutsetninger.

⁴ Sandvik (1999) og Fodstad (1999) har vært med på et tverrfaglig forskningsprosjekt *Moter mellom tater og det norske samfunnet*, i regi av Norges forskningsråd. I tillegg til deres rapporter er det laget fire, og enda to er under arbeid. Det er også utgitt en antologi *Romanifolket og det norske samfunnet* (2000). Se også Giertsen 1998.

⁵ Opplysning i samtale august 2000.

Adresse: Institutt for kriminologi og rettsosiologi
 pb 6872 St. Olavs plass
 N-0130 Oslo